

TA'LIM NAZARIYASI

Abdujapporova Sevinch Bahodir qizi

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

6.24 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim nazariyasining mohiyati, mazmuni, asosiy kategoriyalari va qonuniyatlari, shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim nazariyasining tutgan o'rni tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonining falsafiy, psixologik va pedagogik asoslari, shuningdek, innovatsion texnologiyalar ta'lim nazariyasiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani yoritiladi. Maqolada ta'lim nazariyasi fan sifatida jamiyat taraqqiyoti, inson shaxsining shakllanishi va ijtimoiy ong rivojidagi o'rni ham ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, o'qitish, o'qish, pedagogika, didaktika, ta'lim jarayoni, nazariya, texnologiya, innovatsiya.

Kirish

Ta'lim insoniyat jamiyatining eng muhim ijtimoiy tizimlaridan biridir. U nafaqat shaxsning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantiradi, balki uning dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasi, ijtimoiy faolligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Shu sababli ta'lim jarayonini chuqur o'rganish, uni ilmiy-nazariy jihatdan asoslash pedagogika fanining markaziy vazifalaridan biridir.

Ta'lim nazariyasi — bu pedagogika fanining asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, o'qitish jarayonining mohiyati, mazmuni, shakllari, metodlari, tamoyillari va qonuniyatlarini o'rganadi. U nafaqat o'qituvchi faoliyatini, balki o'quvchining o'zlashtirish jarayonini ham ilmiy asosda tahlil qiladi.

Ta'lim nazariyasi bugungi kunda innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim muhitlari va kompetensiyaviy yondashuvlar bilan boyib bormoqda. Bu esa ta'lim

jarayonini samarali, interfaol va shaxsga yo'naltirilgan tizimga aylantirish imkonini bermoqda.

Ta'lim nazariyasining predmeti va vazifalari

Ta'lim nazariyasining predmeti — bu o'qitish va o'rganish jarayonini tashkil etish, uning qonuniyatlari, tamoyillari va metodlarini o'rganishdan iborat.

Ta'lim nazariyasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'qitish jarayonining maqsadini aniqlash va uni pedagogik jihatdan asoslash.
2. Ta'lim mazmunini belgilash va uni milliy hamda zamonaviy talablarga moslashtirish.
3. O'quv faoliyatining shakllari, metodlari va vositalarini ishlab chiqish.
4. O'quvchilar faoliyatini baholash, nazorat qilish va tahlil etish usullarini takomillashtirish.
5. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni samarali tashkil etish.

Ta'lim nazariyasi didaktika bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini ishlab chiqadi. Shuningdek, u pedagogik psixologiya, sotsiologiya, falsafa va metodika fanlari bilan ham o'zaro aloqada bo'ladi.

Ta'limning mohiyati va mazmuni

Ta'lim – bu shaxsga maqsadga yo'naltirilgan holda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayonidir.

Ta'lim mazmuni jamiyatning iqtisodiy, madaniy, ma'naviy talablariga muvofiq ravishda belgilanadi.

Ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismlari:

Nazariy bilimlar;

Amaliy ko'nikma va malakalar;

Ijtimoiy-madaniy qadriyatlar;

Axloqiy, estetik va huquqiy tushunchalar.

Bugungi kunda ta'lim mazmuni kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllantirilmoqda. Ya'ni, o'quvchi nafaqat bilim egasi bo'lishi, balki uni amaliyotda qo'llay olish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur.

Ta'lim jarayonining tamoyillari

Ta'lim nazariyasida asosiy didaktik tamoyillar quyidagilardan iborat:

1. Ilmiylik tamoyili – o'qitish mazmuni fan va texnika yutuqlariga asoslanadi.
2. Tizimlilik va izchillik – o'quv materialini mantiqiy ketma-ketlikda beriladi.
3. Nazariya va amaliyot birligi – o'rganilgan bilimlar hayotda qo'llanadi.
4. O'quvchilarning faolligi va mustaqilligi – o'quvchi o'rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.
5. Ko'rgazmalilik – bilimlarni vizual vositalar orqali berish osonlashtiriladi.
6. Individuallashtirish va differensial yondashuv – har bir o'quvchining imkoniyatiga qarab yondashiladi.

Ta'lim jarayonining tuzilishi

Ta'lim jarayoni uch asosiy komponentdan tashkil topgan:

1. O'qituvchi faoliyati – bilim berish, yo'naltirish va boshqarish;
2. O'quvchi faoliyati – o'rganish, tahlil qilish va qo'llash;
3. O'zaro aloqa va teskari bog'lanish – ta'lim samaradorligini ta'minlaydi.

Bu uchlikning uyg'unligi ta'limning natijadorligini belgilaydi. Shuningdek, teskari aloqa (feedback) ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim nazariyasining rivojlanish bosqichlari

Ta'lim nazariyasi insoniyat taraqqiyoti davomida bosqichma-bosqich shakllanib borgan:

Qadimgi davr – Konfutsiy, Platon, Aristotel ta'limni axloqiy va falsafiy jarayon sifatida ko'rganlar;

O'rta asrlar – diniy ta'lim tizimi ustunlik qilgan;

Uyg'onish davri – insonparvarlik g'oyalari ta'limga kirib keldi (Komenskiy, Russo);

XX asr – ilmiy didaktika shakllandi (Dyui, Ushinskiy, Vygotskiy);

Zamonaviy davr – innovatsion, kompetensiyaviy va axborot texnologiyalar asosida ta'lim nazariyasi takomillashdi.

Zamonaviy ta'lim nazariyasi va innovatsion texnologiyalar

Bugungi ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Masalan:

Raqamli ta'lim muhitlari (online platformalar, virtual laboratoriyalar);

Interfaol metodlar (klaster, aqlli savol, debat, aqliy hujum);

STEAM-ta'lim yondashuvi;

Masofaviy ta'lim texnologiyalari;

Sun'iy intellekt yordamida o'qitish tizimlari.

Bu jarayonlar ta'lim nazariyasining yangi bosqichini belgilab, an'anaviy metodlarni zamonaviy vositalar bilan uyg'unlashtirish imkonini yaratmoqda.

Ta'lim samaradorligini oshirish omillari

Ta'lim samaradorligini oshirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

1. O'qituvchi malakasi va pedagogik mahorati;
2. O'quv dasturlarining zamonaviy talablarga mosligi;

3. O‘quvchilarning motivatsiyasi;
4. O‘quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish;
5. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash
6. Ota-onalar bilan hamkorlik.

Ta’lim nazariyasi va tarbiya jarayoni o‘zaro bog‘liqligi

Ta’lim va tarbiya bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir.

Agar ta’lim faqat bilim berishga qaratilgan bo‘lsa, tarbiya shaxsning axloqiy, ma’naviy, estetik jihatlarini rivojlantiradi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimi “ta’lim va tarbiya birligi” tamoyiliga tayanadi.

Xulosa

Ta’lim nazariyasi — bu pedagogika fanining yuragi, uning ilmiy poydevoridir.

U o‘qitish jarayonining qonuniyatlarini o‘rganish orqali ta’lim sifatini, samaradorligini, insonparvarlik va innovatsionlik tamoyillarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda ta’lim nazariyasi yangi bosqichga o‘tdi — bu raqamli, kompetensiyaviy va insonparvar ta’lim konsepsiyasidir.

Shunday ekan, ta’lim nazariyasini chuqur o‘rganish — kelajak avlodni har tomonlama barkamol inson sifatida tarbiyalashning eng muhim garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komenskiy Ya.A. “Buyuk didaktika”. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
2. Pedagogika. Darslik / Tahrir hay’ati: A.Azizxo‘jayev va boshq. – Toshkent: TDPU, 2020.
3. Xodjayev A. “Didaktika asoslari”. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Dewey J. “Experience and Education”. – New York, 1938.

- 5. Vygotsky L.S. “Mind in Society”. – Harvard University Press, 1978.**
- 6. Hasanboyeva O. “Pedagogik texnologiyalar”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.**
- 7. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2020-yil 23-sentabr.**
- 8. Davlat ta’lim standartlari (DTSt) – 2021-yilgi nashr.**